

تبارشناسی گفتار انقلابی امام خمینی پی جویی گسست در بایدها و نبایدهای امام خمینی در دوره‌های مختلف

* کریم رضادوست

** عبدالرضا نواح

*** صادق پیوسته

چکیده

این مقاله به تبارشناسی گفتار انقلابی امام خمینی می‌پردازد. تبارشناسی در اینجا به معنای پی‌جویی گسست در دوره‌های مختلف زمانی این گفتار، یعنی دوران پیش از تبعید، تبعید، نوفل‌لوشاتو، قم و تهران است. موضوع این تبارشناسی، بررسی نوشته‌ها و گفته‌های آغازین تشکیل‌دهنده گفتار انقلابی

* هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهیدچمران اهواز (RezadoostK@yahoo.com)

** هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهیدچمران (navah-a@scu.ac.ir)

*** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شهیدچمران اهواز (s.peivasteh@ksc.ir)

تاریخ دریافت: ۹۱/۱/۲۸ تاریخ تصویب: ۹۱/۱۰/۲

پژوهشنامه علوم سیاسی، سال نهم، شماره اول، زمستان ۱۳۹۲، صص ۸۷-۶۱

است. گفتار انقلابی، گفتار خواهان قدرت و همان ایدئولوژی تغییر است که در بایدها و نبایدهای سخنان و نوشته‌های رهبر انقلاب آشکار می‌شود. پژوهش در سطح جامعه آماری انجام شد که از جمله‌های حاوی بایدها و نبایدهای موجود در سخنرانی‌ها، پیام‌ها، اطلاعیه‌ها و نامه‌های امام خمینی، موجود در نرم‌افزار «صحیفه امام» به دست آمد. در هر یک از ۴۳۳۸ جمله جامعه آماری این پژوهش، ارزش هفت متغیر مخاطبان مستقیم، مخاطبان پیام، اشاره به شعارها، پشتوانه گفتار، هدف گفتار، ساختار و محتوای پیام تعیین شد. روش تحقیق، تحلیل محتوا و آزمون آماری همبندی تغییر متغیرهای جمله‌ها بود. در ارزش‌گذاری اولیه متغیرها، به روش زمینه‌ای عمل شد و برای انجام آزمون‌های همبندی، خی دو و ضریب توافق، کدگذاری مجدد با ملاحظات نظری انجام شد. آزمون‌های آماری، همبندی تغییر این متغیرها با تغییر دوره‌های تاریخی را نشان داد. در نتیجه، در دوره‌های مختلف زمانی، گفتار دارای ابعادی ثابت نیست و ناپیوسته ارزیابی می‌شود. به این ترتیب، در بعد نظری، ناپیوستگی گفته‌ها و نوشته‌های آغازین گفتار به معنای وجود زمینه‌های برداشت‌های متفاوت است و در بعد کارکردی، گروه‌های متفاوتی می‌توانند ادعا کنند گفتاری همانند گفتار امام خمینی دارند زیرا برداشتی واحد از این گفتار، با توجه به گسستگی درونی و تفاوت گفتار در دوره‌های مختلف، ناممکن خواهد بود.

واژگان کلیدی: گفتار انقلابی، امام خمینی، بایدها و نبایدها، تبارشناسی، گسست

۱. مسئله و اهداف تحقیق

مسئله این تحقیق، تحلیل گفتاری است که تحول عظیمی چون انقلاب اسلامی را در ایران رقم زده است؛ زیرا جایگاه رهبری امام خمینی را در این انقلاب می‌توان از ارکان آن برشمرد؛ انقلابی که نه به تشکیلات رهبری همچون چین یا روسیه بلکه به قدرت گفتار انقلابی این رهبر وابسته بود (عبدی، ۱۳۸۹: ۴)؛ و از این رو، تحلیل این گفتار را می‌توان شیوه‌ای مناسب برای شناخت غیرمستقیم انقلاب اسلامی دانست. گفته‌اند: «[امام] خمینی و پیروانش در مراحل اولیه انقلاب، رساله وی تحت عنوان حکومت اسلامی مشهور به ولایت فقیه را... از دور خارج کردند... [امام] خمینی چندین بار به‌طور علنی و ثبت شده اظهار داشت که نه او و نه علما در حکومت جدید قدرت را مستقیماً در دست نخواهند گرفت... اما او نوعی دولت موازی را به‌نام شورای انقلاب، به سرپرستی پیروان روحانی نزدیک به خود به‌وجود آورد» (کدی، ۱۳۸۳: ۱۷-۱۵). و گفته‌اند: «نقش [امام] خمینی پهلو به افسانه می‌زند... هیچ‌کس نمی‌تواند ادعا کند مردمش با او پیوندی چنین نیرومند دارند... [امام] خمینی آدم سیاسی نیست... پس این یک‌دندگی که هیچ چیز سد راهش نمی‌شود چیست؟... شاید این نخستین قیام ضدنظام‌های جهانی باشد» (فوکو، ۱۳۷۷: ۶۵-۶۴). و گفته‌اند: «امام خمینی از آغاز نهضت، تأکید می‌نمودند که حرکت برای دفاع از دین است و... در مبارزه و حکومت بر این مبنا عمل کردند» (آرانی، ۱۳۷۸: ۲۶۸).

اکنون از این گفته‌ها کدام را می‌توان تأیید کرد یا بر آن خرده گرفت و بر کدام پایه می‌توان در مورد این گفته‌ها و گفته‌های مشابه داوری کرد؟ پایه‌ای که برای این داوری گذاشته شود، آغاز مسیر گسترش این داوری به شناخت تاریخی از حرکت

مردمی پیرامون این رهبری و برنامه‌ریزی اجتماعی و فرهنگی بر این پایه خواهد بود. این پایه را می‌توان شواهد کنشی، بازخوردهای پیرامونی یا گفتار ثبت‌شده دانست. پژوهش حاضر بررسی مورد سوم و ارائه معیاری برای کاستن از چالش‌هایی را که در کاربرد آن پیش می‌آید، هدف گرفته است.

هدف این است که بررسی شود، آیا گفتار انقلابی امام خمینی که ایدئولوژی انقلاب اسلامی شد، در طول زمان، ابعادی یکسان داشت یا دستخوش دگرگونی بود؟ به واژگان تبارشناسی، ناپیوسته و دارای مرزهای گسست بود یا خیر. اگر مقولات متغیرهای گفتار در دوره‌های مختلف، ترکیبی به نسبت ثابت را حفظ کنند، فرضیه تبارشناسی ابطال خواهد شد. در مقابل، همابندی متغیرهای گفتار با تغییرات دوره زمانی، دگرگونی و ناپیوستگی در گفتار را می‌رساند.

زمان در اینجا تغییر متغیرهای اجتماعی را با خود حمل می‌کند و نشان دادن تغییر متغیرها در زمان به معنای شناخت ریشه‌های تغییر نیست بلکه علامت سؤالی است مقابل باور به پیوستگی آغازین گفتار. فوکو (۱۳۸۸) تأکید داشته است که نباید فرد را عامل بدیهی انسجام گفتار دانست، چرا که هر فرد سخنان مختلفی می‌گوید و بازسازی گفتار در پیوسته دیدن تاریخ گفتار انجام می‌شود و تبارشناسی، در مقابل آن، راهی است برای فهم گفتار مبتنی بر ازمهم گسستن آن و یافتن عواملی اجتماعی و تاریخی که آن را به هم پیوند زده‌اند.

۲. پیشینه تحقیق

تبارشناسی در بسیاری از تحقیقات بررسی شده است؛ به این معنا که تغییرات یک گفتار در دوره‌های زمانی مختلف نشان داده شده است اما تاکنون فرضیه ناپیوستگی در گفته‌ها و نوشته‌های نخستینی که آغازگر صورت‌بندی یک گفتار هستند، آزمون نشده است. افزون بر این، پژوهش‌های تبارشناسی هنوز در نوشته‌های فارسی ناآشنا هستند. بنابراین دو نکته، به ذکر چند پژوهش که فرضیه‌های تبارشناختی داشته‌اند بسنده می‌کنیم و پس از جمع‌بندی تحقیق، برای مقایسه، به آنها بازخواهیم گشت.

شان مالوی^۱ (۲۰۰۶) در تبارشناسی سیاست‌های قدرت، تاریخ پنهان واقع‌گرایی

1. Molloy, Seán

را می‌جوید. نوشته او با واگشایی پیچیده‌سازی‌های دنیای مدرن و تخیل‌زدایی از آن، به‌دنبال نشان دادن گسستگی‌های روایت واقع‌گرایانه از جهانی‌گرایی است. او در این تبارشناسی، نظریه واقعیت‌گرایی سیاسی را سیاستی ایستا و در برابر پویایی واقعی جهان می‌یابد. *لطفعلیان*^۱ (۲۰۰۱) کاربرد واژگان کلیدی را در مقاله‌های ایرانی و مالزیایی با موضوع دانش سیاسی، و در حوزه مواجهه با غرب تبارشناسی کرده است. وی واژگانی را یافته است که نقشی ساختارشکن در این رابطه دارند و حضور آنها سبب‌ساز برخورد دشمنانه می‌شود.

کیم^۲ (۲۰۰۳) به تبارشناسی انقلاب علم شیمی می‌پردازد. وی گسست‌های نظری را در شیمی چنان آشکار می‌بیند که از پیوستگی تاریخ این علم به‌عنوان خواب خوش یاد می‌کند. *هالمی*^۳ (۲۰۰۷) به تبارشناسی نمادهای رومانتیک پرداخته است و چرخش معانی نمادین در حالت‌های اسطوره‌شناختی، الهی و فلسفی را بررسی کرده است. *فورنایر*^۴ (۲۰۰۶) می‌کوشد با اندیشه شکستن تاریخ که همان باژگونه‌اندیشی و یافتن راه‌های گسست به‌جای پیوستگی است، تفاوت‌های سازمانی را در مدیریت‌های دگرگونه بیابد.

کزمی^۵ (۱۹۹۷) استدلال کرده است که آموزش چندفرهنگی را می‌توان راه رهایی از تسلط فرهنگ غالب و زدودن حاشیه‌ها دانست. وی آموزش فرهنگ مسلط را همچون نظم چیزها که فضا را بر تنفس گسست‌ها و حاشیه‌های مدفون تنگ می‌کند دانسته است.

رید و ساکو^۱ (۲۰۱۰) روش فوکو در دیرینه‌شناسی امر جنسی را دنبال می‌کنند. یافتن گسست‌های باور عمومی در مورد بدن، با تمرکز بر بدن زنانه در غرب و تمدن مدرن، پدید آمدن باورهای سلامت و بهداشت و بازاری شدن و سرانجام، رسانه‌ای شدن آن دنبال می‌شود، به‌گونه‌ای که باورهای عمومی متکی به دانش در

1. Mazyar Lotfalian
2. Kim, Mi Gyung
3. Halmi, Nicholas
4. Fournier, Valérie
5. KAZMI, Y.
6. Reed, Lori and Saukko, Paula

این مورد یک سره با باورهای پیشین گسست می‌یابد اما در بی‌سخنی از این گسست، تاریخی پیوسته برای نگرش به بدن در فرهنگ غرب دوخته می‌شود.

۳. چارچوب نظری

۳-۱. گفتار و گفتار انقلابی

«گرچه گفتار، ترجمه بهتری برای واژه دیسکورس است، اما گفتمان بیشتر مصطلح شده است.» «فوکو به‌عنوان نخستین کسی که واژه گفتمان را به حوزه علوم اجتماعی وارد کرد، گفتمان را عبارت می‌داند از تفاوت میان آنچه می‌توان در یک دوره تاریخی معین و برحسب قوانین دستوری و منطقی به‌صورت درست گفت و آنچه در واقع گفته می‌شود» (عضدانلو، ۱۳۸۵: ۳۸). اظهار نظر کارشناسان است آن‌گاه که به‌عنوان کارشناس سخن می‌گویند. آن سخنان و نوشته‌هایی است که عملی را در خود دارند.

بحث‌های فوکو (۱۳۸۸) در مورد گفتارها، محدود به کنش‌های مؤثر کلامی است، یعنی کلام کارشناسان، آنجا که به‌صورت کارشناسی درباره موضوعات نظر می‌دهند. کلام‌هایی که کنش‌های جمعی در پی دارند، چراکه بیانگر باورها بوده‌اند. گفتارها در کنش‌های کلامی پدیدار می‌شوند و کنش‌های کلامی هستند که باورهای جمعی کنش را نمایندگی یا هدایت می‌کنند.

در تحلیل گفتمان رایج در دانش سیاسی امروز، فرض بر این است که «در عمیق‌ترین لایه یک متن، ساختارهای کلانی وجود دارند که بیان‌گر نقش و کارکرد دانش اجتماعی فرهنگی مخاطب و ساختارهای کلان فرهنگی - اجتماعی و حتی تاریخی متن هستند (وُداک و مییر، ۲۰۰۱: ۴۶-۳۲). گفتار «جایگزین مفاهیم ایدئولوژی، در مارکسیسم و زبان، در نظریه‌های پسامدرن شده است» (کسرای، ۱۳۸۸) و اینجا است که تحلیل گفتار فوکو با روش معمول در دانش سیاسی (برای نمونه با لاکلا و موفه^۲) متفاوت می‌شود. تحلیل گفتار فوکویی در پی عمق پنهان و پشت پرده نیست و هرچه هست، از همان سطح آشکار دریافت می‌شود.

1. Wodak, Ruth & Meyer Michael
2. Laclau & Muffo

اکنون باید دید گفتار، چگونه به انقلاب پیوند می‌خورد. جان فوران می‌نویسد: «انقلاب اجتماعی، تحولات سریع و بنیادی در حکومت و ساختار طبقاتی جامعه، همراه شورش‌هایی از سوی لایه‌های مختلف است» (فوران، ۱۳۸۲: ۳۳۹). فرهنگ سیاسی مخالفان، بین فرهنگ عمومی و گفتمان و ایدئولوژی پیوند برقرار می‌کند تا کارگزاری‌هایی را که به وسیله نیروهای اجتماعی به حرکت درآمده‌اند بشناساند» (فوران، ۱۳۸۲: ۲۸۶). حامل فرهنگ سیاسی مخالفان، گفتار انقلابی است. فوکو^۱ (۱۹۷۶) گفتار انقلابی را گفتاری می‌داند که انقلاب را فرا می‌خواند و آن را در مقابل گفتار تاریخی قرار می‌دهد که در آن ترس از انقلاب وجود دارد.

۲-۳. تبارشناسی گفتار انقلابی

پیچیده‌ترین و مؤثرترین قدرت، باور است. «باورهایی که با ذکر حقیقت‌های مورد پسند همگان اعمال قدرت را لاپوشانی می‌کنند... این تصور را هم می‌آورند که تسلیم در مقابل دیگری زاده حس اخلاقی و وجدان اجتماعی است» (گالبرایت، ۱۳۷۱: ۲۴). گفتارها، همین باورها را حمل می‌کنند و جایگاه آنها در روابط قدرت است.

تبارشناسی هم از آنجاکه جست‌وجوی گسست‌ها در لایه‌های عینی واقعیت است، دگرگونی باورها را بررسی می‌کند. این دگرگونی‌ها را در مقوله‌بندهای متفاوت گفتارها می‌توان پیگیری کرد زیرا چنان‌که پیشتر گفته شد، گفتارها هستند که باورها را در خود دارند. پس تبارشناسی «هرگز از جست‌وجوی خاستگاه رویدادها و نادیده گرفتن تمام ایزودهای تاریخ عزیمت نمی‌کند... برعکس، تبارشناسی، تأملی است بر چیزهای خرد» (کهنون، ۱۳۸۱: ۳۷۷). مسئله اساسی در نظر گرفتن کل زمان و تمام رویدادها است؛ زیرا از حذف رویدادهای عینی است که ناپیوستگی‌ها نادیده گرفته می‌شوند و تاریخ‌های پیوسته نوشته می‌شود.

تحلیل گفتار انقلابی امام‌خمینی، به‌منظور یافتن نقاط گسست و جست‌وجوی فرایند شکل‌گیری گفتار یکپارچه‌پنداشته وی انجام خواهد شد. در واقع، گفتار یک فرد، کتاب یک نویسنده و امثال اینها از بدیهیات زندگی روزمره است اما فوکو

(۱۳۸۸) اشاره می‌کند، می‌توان گسست‌های موجود در گفتار یک فرد، یک کتاب و مانند اینها را نشان داد. به این معنا، گفتار نه تنها در سپهر اجتماعی و تاریخی از مؤلف خود جدا شده و تکه‌تکه می‌شود، از آغاز و نزد مؤلف خویش نیز ناپیوسته بوده است، چراکه اندیشه ذهنیت پیوسته و واحد برای فرد نیز ادعایی بیش نیست. در این چارچوب مفهومی، گفتار انقلابی یا آن خواست قدرت که انقلاب را فرا می‌خواند، در ایدئولوژی انقلابی یا همان بایدها و نبایدها خواهیم جست. بر پایه توضیحات بالا، لازم خواهد بود که کلیه بایدها و نبایدهای این گفتار را بررسی کنیم تا مرزهای گسست را در پیوستگی پنداشته شده در تاریخ آن نشان دهیم. از آنجاکه گفته‌ها و نوشته‌های آغازین، یعنی سرچشمه‌های کلامی گفتار مدنظر این پژوهش است، بایدها و نبایدهای ثبت شده از امام خمینی، برای تبارشناسی گفتار انقلابی وی مناسب خواهد بود تا مرزهای گسست و نقاط مفصل‌بندی دوره‌های ناهمسان گفتار آشکار شوند. اگر متغیرهای مختلف جمله‌های امری، با تغییر دوره‌های زمانی تغییر کنند، ناپیوستگی گفتار آشکار خواهد شد اما اگر متغیرهای این جمله‌ها ترکیب به نسبت ثابتی از مقوله‌ها را در دوره‌های مختلف حفظ کنند، فرضیه تبارشناسی به شکست انجامیده است.

۴. پرسش‌های تحقیق

- پرسش‌های تحقیق عبارتند از هفت پرسش که برآیند پاسخ به آنها، پاسخ به پرسش اصلی یا جمع‌بندی تحقیق را ممکن می‌سازد. این هفت پرسش عبارتند از:
- آیا پشتوانه گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، تغییر کرده است؟
  - آیا هدف (لحن) گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، متفاوت بوده است؟
  - آیا مقوله‌های مورد توجه در گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، تغییر کرده است؟
  - آیا مخاطبان مستقیم گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، متفاوت بوده‌اند؟
  - آیا مخاطبان پیام در دوره‌های زمانی گفتار، متفاوت بوده‌اند؟
  - آیا اشاره به شعارهای سه‌گانه در دوره‌های زمانی گفتار، متفاوت بوده است؟
  - آیا مقوله محتوایی گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، تغییر کرده است؟

و پرسش اصلی اینکه:

آیا در گفتار انقلابی امام خمینی، بسته به دوره زمانی، گسست وجود داشته است؟

۵. روش پژوهش

۵-۱. جمع آوری داده‌ها

جامعه آماری تحقیق عبارت است از جمله‌های امری ثبت شده از امام خمینی. این جمله‌ها از نرم‌افزار صحیفه امام، ویرایش سوم، استخراج شده‌اند. پس از استخراج ۱۵۷۰۱ باید و نباید در ۹۳۴۲ پارگراف و بررسی آنها و حذف جمله‌های غیرامری با کلمات امری، ۴۳۳۸ جمله امری مشخص به دست آمد که جامعه آماری مورد بررسی را تشکیل می‌داد. این ۴۳۳۸ جمله به نرم‌افزار اکسل ۲۰۰۷ منتقل شد و ارزش‌ها یا مقوله‌های متغیرهای هر جمله استخراج گردید و کدگذاری انجام شد. به منظور توصیف و تحلیل، کلیه داده‌ها در نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس، ویرایش نوزدهم، بازنشانی شد.

۵-۲. روش توصیف و تحلیل

روش پژوهش، بررسی زمینه‌ای جمله‌ها برای مقوله‌بندی متغیرها بوده است. پس از ارزش‌گذاری و تعیین مقوله‌های متغیرها که در واقع نوعی تحلیل محتوای داده‌ها پیامد آن بوده است، توصیف و تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس هر جا که نیاز به کدگذاری دوباره بود، انجام شده است که در ادامه دیده خواهد شد. برای سنجش همابندی تغییر متغیرهای مختلف و متغیر زمان (دوره‌های تاریخی گفتار)، از کا اسکویر و ضریب توافق و نیز تشکیل جدول‌های توافقی برای تجزیه و تحلیل متغیرها استفاده خواهد شد.

۶. تعریف و عملیاتی کردن متغیرها

۶-۱. دوره زمانی گفتار

از زمان آغاز مبارزه تا قرائت وصیت‌نامه امام خمینی در مجلس شورای اسلامی در

- ۱۵ خرداد ۱۳۶۸ را در پنج دوره زمانی به شرح زیر در نظر گرفته‌ایم.
۱. ۱۷ مهر ۱۳۴۱: تلگراف به شاه، مخالفت با لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی (آغاز دوره پیش از تبعید)؛
  ۲. ۱۳ آبان ۱۳۴۳: دستگیری و تبعید به آنکارا و ادامه مبارزه دور از وطن (آغاز دوره تبعید)؛
  ۳. ۱۴ مهر ۱۳۵۷: مهاجرت به فرانسه و جهانی شدن پیام انقلاب ایران (آغاز دوره نوفل لوشاتو)؛
  ۴. ۲۲ بهمن ۱۳۵۷: پیروزی انقلاب اسلامی ایران، رهبری انقلاب، قدرت دولت موقت (آغاز دوره قم)؛
  ۵. ۲ اسفند ۱۳۵۸: بستری شدن در بیمارستان قلب تهران و رهبری حکومت در تهران (آغاز دوره تهران)؛
  ۶. ۱۵ خرداد ۱۳۶۸: قرائت وصیت‌نامه امام در مجلس شورای اسلامی (پایان دوره تهران).

نمودار شماره (۱). دوره‌های زمانی گفتار

۱۷ مهر ۴۱	۱۳ آبان ۴۳	۱۴ مهر ۵۷	۲۲ بهمن ۵۷	۲ اسفند ۵۸	۱۵ خرداد ۶۸
دوره پیش از تبعید		دوره نوفل لوشاتو		دوره قم	دوره تهران

در نمودار شماره (۲) می‌توان کدگذاری این متغیر را دید.

۲-۶. مخاطبان مستقیم

یکی از محورهای تفسیر و اشاعه گفتار، مخاطب گفتار است و منظور از مخاطبان مستقیم، کسانی هستند که متن اعلامیه یا نامه یا امثال اینها خطاب به آنان نوشته

شده است یا سخنرانی در حضور آنان ایراد می‌شود. نمودار شماره (۳)، مقوله‌بندی و کدگذاری این متغیر است.

۳-۶. پشتوانه گفتار

پشتوانه گفتار منبعی است که به گفتار مشروعیت می‌بخشد. از میان تقسیم‌بندی‌ها، با بررسی زمینه‌ای انجام‌شده در این پژوهش، تقسیم‌بندی مشروعیت که ماکس وبر انجام داده است (سنتی، عقلانی، فرهمندانه) کارآمد نشان نداد و لذا به گونه دیگری (نمودار شماره ۴) عمل شد.

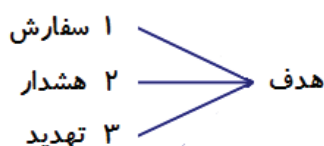

۴-۶. هدف گفتار

منظور از هدف، چرایی بیان باید و نبایدها است. طیفی که از سفارش شروع می‌شود

و با گذر از هشدار به تهدید می‌رسد. با این تعریف، هدف گفتار را در لحن گفتار می‌توان یافت. یعنی می‌توان از لحن سفارش‌گونه، هشدار و سرانجام، تهدیدآمیز جمله‌های امری سخن گفت.

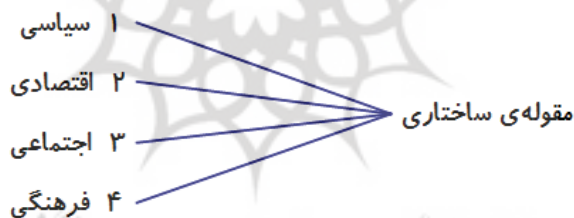
نمودار شماره (۵). مقوله‌بندی و کدگذاری هدف (لحن) گفتار

۵-۶. مقوله ساختاری گفتار

اگر خرده‌ساختارهای نظام جامعه را همچون پارسونز، به اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی تقسیم کنیم، آن‌گاه می‌توان خرده‌ساختار مورد اشاره هر واحد مشاهده در این پژوهش را همانند نمودار شماره (۶) مشخص کرد.

نمودار شماره (۶). مقوله‌بندی و کدگذاری خرده‌ساختار مورد اشاره گفتار

۶-۶. مخاطب پیام

منظور از مخاطب پیام، مخاطب مورد اشاره ارسال‌کننده پیام است. تمایز مخاطب مستقیم و مخاطب پیام در نظریه ادبی سابقه دارد. جراللد پرنس، روایت‌شناسی بود که خواننده یا شنونده را از مخاطب جدا کرد چراکه «راوی ممکن است مخاطب روایت را مشخص کند... مخاطب بالفعل ممکن است با شخص مورد خطاب یکی نباشند» (سلدن و ویدوسون، ۱۳۷۷: ۷۱). مثلاً ممکن است در سخنرانی در حضور مردم ابرقدرت‌ها مخاطب پیام قرار گیرند.

نمودار شماره (۷). مقوله‌بندی و کدگذاری مخاطبان پیام

۶-۷. اشاره به شعارهای سه‌گانه

شعارهای استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی، به‌طور رسمی، شعارهای اصلی انقلاب اسلامی ایران عنوان می‌شوند. اشاره به این شعارها در جمله‌های امری گفتار امام خمینی، متغیری است که به‌صورت نمودار شماره (۸) مقوله‌بندی و کدگذاری شده است.

نمودار شماره (۸). مقوله‌بندی و کدگذاری اشاره به شعارهای سه‌گانه

۶-۸. مقوله محتوایی

محتوای پیام گفتار یا همان پیامی که ارسال‌کننده بر آن است به دریافت‌کننده برساند، مهم‌ترین متغیری است که گفتار را بازنمایی می‌کند. اغلب مقوله‌های نوشته‌شده مصادیق مستقیم در جمله‌ها داشته‌اند اما باید توضیح داد که هر جا نکته‌ای

در مورد آمیختگی دین و سیاست یا تصفیه افراد و امور غیراسلامی بوده است، اسلام‌گرایی مقوله محتوایی در نظر گرفته شده است.

نمودار شماره (۹). مقوله‌بندی و کدگذاری محتوای گفتار

۷. توصیف و تحلیل داده‌ها

۷-۱. توصیف

توصیف فراوانی مقوله‌های متغیرهای پژوهش، در جدول شماره (۱) خلاصه شده است. مقوله‌های مد، در هر متغیر، با زمینه خاکستری مشخص شده‌اند.

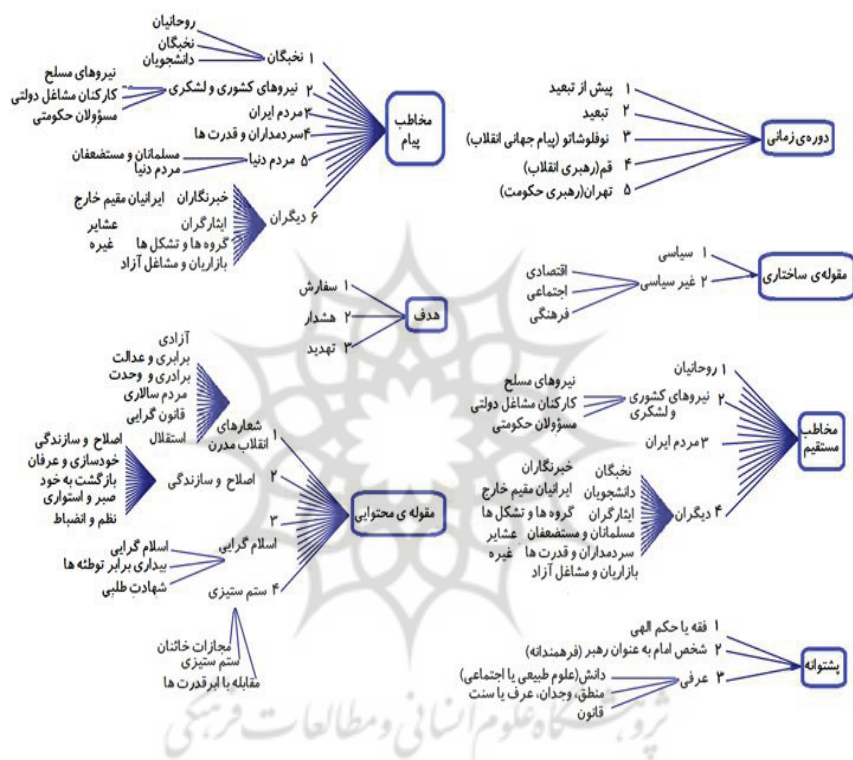
جدول شماره (۱). توصیف متغیرهای پژوهش

دوره تاریخی گفتار	فراوانی	درصد	شعارهای سه‌گانه	فراوانی	درصد	پشتوانه گفتار	فراوانی	درصد
پیش از تبعید	۹۱	۲/۱	استقلال	۱۹۴	۴/۵	فقه یا حکم الهی	۷۰۴	۱۶/۲
تبعید	۱۷۲	۴	آزادی	۱۵	۰/۳	شخص امام به عنوان رهبر	۳۰۰۴	۶۹/۲
نوفلوشاتو	۴۲۸	۹/۹	جمهوری اسلامی	۶۲	۱/۴	دانش (علوم طبیعی یا اجتماعی)	۱۰	۰/۲
قم	۱۵۲۴	۳۵/۱	شعار ترکیبی	۴۶	۱/۱	منطق، وجدان، عرف یا سنت	۵۱۵	۱۱/۹
تهران	۲۱۲۳	۴۸/۹	هیچکدام	۴۰۲۱	۹۲/۷	قانون	۱۰۵	۲/۴
مخاطب مستقیم	فراوانی	درصد	مخاطب پیام	فراوانی	درصد	مقوله محتوایی	فراوانی	درصد

روحانیان	۵۴۲	۱۲/۵	روحانیان	۲۸۳	۶/۵	آزادی	۱۴	۰/۳
دانشجویان	۲۰۰	۴/۶	دانشجویان	۶۳	۱/۵	برابری و عدالت	۱۰۹	۲/۵
نیروهای مسلح	۴۳۰	۹/۹	نیروهای مسلح	۲۰۸	۴/۸	برادری و وحدت	۳۸۰	۸/۸
نخبگان	۱۶۰	۳/۷	نخبگان	۱۰۹	۲/۵	مردم‌سالاری	۱۷۸	۴/۱
اینارگران	۵۷	۱/۳	اینارگران	۱	۰	اصلاح و سازندگی	۶۴۴	۱۴/۸
کارکنان دولت	۳۸۱	۸/۸	کارکنان دولت	۹۴	۲/۲	خودسازی و عرفان	۲۵۱	۵/۸
بازاریان و مشاغل آزاد	۴۶	۱/۱	بازاریان و مشاغل آزاد	۱۹	۰/۴	بازگشت به خود	۵۶	۱/۳
مسئولان حکومتی	۸۷۹	۲۰/۳	مسئولان حکومتی	۸۰۰	۱۸/۴	اسلام‌گرایی	۸۹۰	۲۰/۵
عشایر	۳۱	۰/۷	عشایر	۸	۰/۲	بیداری برابر توطئه‌ها	۳۵۳	۸/۱
گروه‌ها و احزاب	۷۱	۱/۶	گروه‌ها و احزاب	۴۷	۱/۱	قانون‌گرایی	۱۱۷	۷/۲
ایرانیان مقیم خارج	۲۰۴	۴/۷	ایرانیان مقیم خارج	۳۳	۰/۸	صبر و استواری	۲۵۶	۶/۱
مردم ایران	۹۵۰	۲۱/۹	مردم ایران	۱۶۴۶	۳۷/۹	استقلال و خودکفایی	۱۱۵	۲/۷
خبرنگاران	۱۷۱	۳/۹	خبرنگاران	۲۳	۰/۵	مجازات خائنان	۱۵۶	۳/۶
مسلمانان و مستضعفان	۱۰۹	۲/۵	مسلمانان و مستضعفان	۴۶۴	۱۰/۷	ستم‌ستیزی	۲۷۲	۶/۳
سردمداران و قدرت‌ها	۶۶	۱/۵	سردمداران و قدرت‌ها	۳۳۰	۷/۶	شهادت طلبی	۱۲۸	۳
غیره	۴۱	۰/۹	مردم دنیا	۱۷۱	۳/۹	نظم و انضباط	۱۴۰	۳/۲
			غیره	۳۹	۰/۹	مقابله با ابرقدرت‌ها	۲۷۰	۶/۲
مقوله‌ی ساختاری	فراوانی	درصد						
سیاسی	۱۸۱۹	۴۱/۹	هدف گفتار	فراوانی	درصد	تعداد	فراوانی	درصد
اقتصادی	۹۴	۲/۲	سفارش	۱۷۹۱	۴۱/۳	کل داده‌ها	۴۳۳۸	۱۰۰
اجتماعی	۱۱۷۰	۲۷	هشدار	۲۲۶۵	۵۲/۲	داده‌های از دست رفته	۰	۰
فرهنگی	۱۲۵۵	۲۸/۹	تهدید	۲۸۲	۶/۵	داده‌های معتبر	۴۳۳۸	۱۰۰

سبب می‌شود تحلیل آماری در مورد آنها دشوار شده و در نتایج آزمون‌های آماری اختلال پیش آید. از این رو کدگذاری مجدد داده‌ها لازم است. در کدگذاری مجدد، مسائل نظری ویژه‌ای رعایت شده است که بازگویی آنها از حوصله این مقاله خارج است اما خلاصه کار در نمودار شماره (۱۰) آمده است.

نمودار شماره (۱۰). خلاصه خوشه‌بندی و کدگذاری مجدد متغیرها

۲-۷. پاسخ به پرسش‌ها

۱-۲-۷. آیا پشتوانه گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، تغییر کرده است؟

برای پاسخ به این پرسش، از جدول تقاطعی استفاده می‌کنیم. در جدول شماره (۲) درصد فراوانی پشتوانه گفتار در هر دوره آمده است.

جدول شماره (۲). درصد فراوانی ارزش‌های پشتوانه گفتار (پس از کدگذاری مجدد) در دوره‌های مختلف

عرفی	فرهمندانه	فقهی	پشتوانه - دوره ی گفتار
۱۸٪	۶۸٪	۱۴٪	پیش از تبعید
۱۵٪	۶۰٪	۲۵٪	تبعید
۲۱٪	۶۰٪	۱۹٪	نوفلوشاتو
۱۸٪	۷۱٪	۱۲٪	قم
۱۲٪	۷۱٪	۱۸٪	تهران
۱۵٪	۶۹٪	۱۶٪	میانگین

در این حالت بنا به معناداری شاخص کا اسکوئر با مقدار ۶۵/۹۹ و آلفای ۰/۰۰۰، از لحاظ آماری بی‌ارتباطی پشتوانه گفتار به دوره‌ها رد می‌شود؛ البته پژوهش در کل جامعه است و سطح معناداری اهمیت اساسی ندارد. در جدول مشخص است که درصد فراوانی پشتوانه‌های فقهی و عرفی از درصد میانگین در دوره‌های مجاور به تناوب فراتر می‌رود و پایین‌تر می‌آید.

پشتوانه گفتار با زمینه فرهنگ‌مندان، بین عرفی‌شدن و فقهی‌شدن در نوسان است و اینکه چه نوع مشروعیت‌بخشی یعنی چه ترکیبی از انواع پشتوانه برای این گفتار وجود داشته است را می‌توان با توجه به دوره تاریخی گفتار، مشخص کرد. بنابراین پاسخ به پرسش نخست مثبت است و می‌توان گفت در دوره‌های مختلف، پشتوانه گفتار تغییر کرده است. تغییر الگوی ترکیب پشتوانه‌های مختلف در دوره‌های مختلف گفتار دیده شده است. این تغییر، خطی نبوده است.

۲-۷. آیا هدف گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، متفاوت بوده است؟

در جدول شماره (۳) به برای بررسی رابطه هدف یا همان لحن سفارشی، هشدارگونه یا تهدیدی گفتار در دوره‌های تاریخی تعیین شده، پرداخته‌ایم.

جدول شماره (۳). درصد فراوانی هدف گفتار در دوره‌های مختلف

تهدید	هشدار	سفارش	هدف - دوره گفتار
٪۱۹	٪۵۵	٪۲۶	پیش از تبعید
٪۱۴	٪۵۰	٪۳۶	تبعید
٪۲۶	٪۴۷	٪۲۷	نوفلوشاتو
٪۴	٪۴۶	٪۵۰	قم
٪۴	٪۵۷	٪۳۹	تهران
٪۷	٪۵۲	٪۴۱	میانگین

با این حساب، در دوره تبعید از لحن تهدیدگونه و هشدارگونه گفتار در دوره پیش از تبعید، یعنی آغاز مبارزه، کاسته می‌شود و هدف گفتار، سفارش به گیرندگان پیام می‌شود. در نوفل‌لوشاتو یا جهانی‌شدن انقلاب، گفتار به‌وضوح لحن تهدیدآمیزتری می‌گیرد، یعنی میزان لحن هشدارگری همچنان کاهش می‌یابد و لحن سفارشی نیز به سطح دوره پیش از تبعید تنزل می‌یابد و کاهش این هر دو به افزایش هدف تهدید می‌انجامد. در قم، دوره رهبری انقلاب، و تهران، دوره رهبری رسمی نظام، ناگهان لحن تهدیدگونه کم شده و به پایین‌تر از میانگین می‌رسد. در این دو دوره، فراوانی لحن تهدیدگونه در بایدها و نبایدها، نزدیک به هم است. تفاوت این دو دوره در این است که هدف گفتار در دوره قم بیشتر سفارشی و فراوانی این لحن بالای حد میانگین است و لحن هشدارگونه پایین حد میانگین قرار دارد؛ درحالی‌که این وضعیت در دوره تهران، برعکس می‌شود.

اگر بخواهیم پارامترهای آماری ارتباط این دو متغیر را بررسی کنیم، هدف و دوره‌های گفتار را در سطح سنجش اسمی در نظر می‌گیریم. ضریب کاسکوئر با مقدار $۳۹۸/۲$ و معناداری $۰/۰۰۰$ نشان از رد بی‌ارتباطی این دو دارد. شدت این ارتباط با ضریب وابستگی $۰/۲۹$ و همان سطح معناداری مشخص می‌شود که شدت ارتباط را از لحاظ آماری، متوسط روبه‌پایین نشان می‌دهد. البته پارامتر مربوط به جامعه است و ارتباط، ذیل جدول توافقی ۳ توجیه شده است.

۳-۲-۷. آیا مقوله‌های ساختاری مورد توجه در گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، تغییر کرده‌اند؟ در دوره‌های زمانی این گفتار، درصد فراوانی بایدها و نبایدها در مقوله‌های سیاسی و غیرسیاسی به‌صورت جدول شماره (۴) خواهد بود.

جدول شماره (۴). درصد فراوانی مقوله‌بندی ساختاری (پس از کدگذاری مجدد) در دوره‌های مختلف گفتار

دوره گفتار - مقوله ساختاری	غیرسیاسی	سیاسی
پیش از تبعید	٪۱۰	٪۹۰
تبعید	٪۲۹	٪۷۱
نوفل‌لوشاتو	٪۲۵	٪۷۵
قم	٪۶۸	٪۳۲
تهران	٪۶۲	٪۳۸
میانگین	٪۵۸	٪۴۲

با این درصدها، شکاف اصلی گفتار در دوره‌های پیش و پس از انقلاب قابل توجه بوده است. با توجه به پارامترهای آماری متغیرهای سطح اسمی، ضریب توافق برای متغیرهای این جدول برابر ۰/۳ است و کا اسکوئر ۴۱۲ به دست می‌آید. سطح معناداری این ضریب‌ها ۰/۰۰۰ است. به این ترتیب می‌توان رابطه‌ای متوسط را در این دو متغیر دید.

۴-۲-۷. آیا مخاطبان مستقیم گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، متفاوت بوده‌اند؟
مخاطبان مستقیم در دوره‌های گفتار، با توجه به جدول شماره (۵)، به طرز محسوسی متفاوت بوده‌اند.

جدول شماره (۵). درصد فراوانی مخاطبان مستقیم در دوره‌های گفتار

دوره گفتار - مخاطب مستقیم	روحانیان	نیروهای کشوری و لشکری	مردم ایران	دیگران
پیش از تبعید	٪۲۰	٪۱۰	٪۶۲	٪۹
تبعید	٪۵۱	٪۱	٪۲۲	٪۲۷
نوفل‌لوشاتو	٪۳	٪۲	٪۱۴	٪۸۲
قم	٪۹	٪۴۲	٪۲۱	٪۲۸
تهران	٪۱۴	٪۴۹	٪۲۳	٪۱۵
میانگین	٪۱۲	٪۳۹	٪۲۲	٪۲۷

در جدول فراوانی پس از کدگذاری مجدد، پارامتر کا اسکوئر با مقدار ۱۲۳۵ در سطح ۰/۰۰۰ معنادار است و در همان سطح معناداری، ضریب توافق ۰/۵ خواهد بود؛ یعنی رابطه‌ای متوسط ارزیابی می‌شود. در مخاطبان مستقیم دوره نخست، مردم ایران فراوانی بیشتری دارند و روحانیان در رده بعدی قرار دارند. دوره تبعید، سخنرانی‌ها در جمع روحانیان ایراد می‌شود و دیگرانی چون دانشجویان شنوندگان رده بعدی هستند. پیام‌های خطاب به ملت در این دوره کاهش چشمگیری به نسبت دوره پیشین می‌یابد.

در دوران نوفل‌لوشاتو اصل سخن با خبرنگاران و ایرانیان مقیم خارج است و گفتار انقلابی برای جهانیان تشریح می‌شود. از زمان پیروزی انقلاب به بعد، روی سخن با مقامات و کارمندان کشوری و لشکری جمهوری اسلامی است. تفاوت مخاطبان این دو دوره در فراوانی بیشتر دیگرانی همچون دانشجویان و نخبگان در دوره قم است؛ در حالی که در دوره رهبری رسمی نظام در تهران پیام‌های مردمی و

سخنرانی در جمع اقشار مختلف مردم فزونی می‌گیرد. در مجموع، پاسخ پرسش سوم مثبت است و مخاطبان مستقیم گفتار در دوره‌های مختلف، متفاوت بوده‌اند.

۵-۲-۷. آیا مخاطبان پیام در دوره‌های زمانی گفتار، متفاوت بوده‌اند؟

مخاطبان پیام در دوره‌های مختلف گفتار، همچون مخاطبان مستقیم متفاوت بوده‌اند. جدول شماره (۶) نشان می‌دهد گفت‌وگوی نخستین رو به سردمداران دنیا است. در دوره تبعید روی سخن به نخبگان، عمدتاً روحانیون و دانشجویان، برمی‌گردد. مردم ایران و مردم دنیا در دوره جهانی شدن انقلاب مورد توجه هستند. در زمان قم، مردم ایران حجم عظیم پیام را دریافت می‌کنند اما دوره رهبری رسمی حکومت در تهران، دوره سخن گفتن با نیروهای کشوری و لشکری است. این متغیر در دوره‌های مختلف، به شدت متفاوت بوده است و با توجه به اهمیت مخاطب پیام، باور داشتن به معنای ثابت گفتار در دوره‌های مختلف را دشوار می‌سازد.

جدول شماره (۶). درصد فراوانی مخاطبان پیام (پس از کدگذاری مجدد) در دوره‌های گفتار

دوره گفتار - مخاطب مستقیم	نخبگان	نیروهای کشوری و لشکری	مردم ایران	مردم دنیا	سردمداران دنیا	دیگران
پیش از تبعید	٪۱۲	٪۲	٪۳۵	٪۸	٪۴۲	٪۱
تبعید	٪۳۴	٪۳	٪۲۸	٪۱۷	٪۱۲	٪۴
نوفل‌لوشاتو	٪۴	٪۴	٪۳۵	٪۳۲	٪۱۷	٪۹
قم	٪۸	٪۱۸	٪۵۶	٪۸	٪۶	٪۴
تهران	٪۱۲	٪۳۸	٪۲۷	٪۱۶	٪۵	٪۳
میانگین	٪۱۰	٪۲۵	٪۳۸	٪۱۵	٪۸	٪۴

در آزمون همبندی این دو متغیر، کاسکوئر ۱۰۰۶ در سطح ۰/۰۰۰ معنادار است و ضریب توافق ۰/۴۴ در همین سطح معناداری نشان از رابطه‌ای متوسط دارد که البته با توجه به توضیح رابطه در جدول توافقی ۶، می‌توان رابطه‌ای شدید استخراج کرد. با این تفاسیر، پاسخ به پرسش پنجم مثبت است و دقیق‌تر این است که گفته شود: ترکیب مخاطبان پیام در دوره‌های مختلف گفتار، تغییر کرده است.

۶-۲-۷. آیا اشاره به شعارهای سه‌گانه در دوره‌های زمانی گفتار، متفاوت بوده است؟

گرچه رابطه اشاره یا عدم اشاره به شعارها، معنادار است اما به زبان آماری، تغییر شعارهای سه‌گانه را نمی‌توان متغیر پیش‌بین خوبی برای تغییر دوره‌های گفتار

دانست.

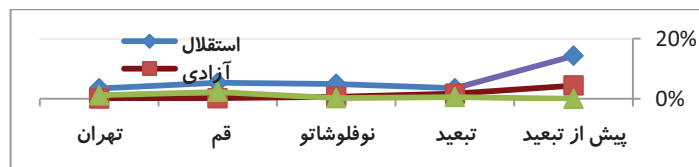
جدول شماره (۷). درصد فراوانی (بود یا نبود) شعارهای سه‌گانه در دوره‌های گفتار

دوره - شعارهای سه‌گانه (پس از کدگذاری مجدد)	مفاهیم دیگر	شعارهای سه‌گانه
پیش از تبعید	٪۸۱	٪۱۹
تبعید	٪۹۳	٪۸
نوفل‌لوشاتو	٪۹۱	٪۹
قم	٪۹۱	٪۹
تهران	٪۹۵	٪۵
میانگین کلی	٪۹۳	٪۷

مقدار کا اسکوتر بین دو متغیر بود یا نبود شعارهای سه‌گانه و تغییر دوره‌های گفتار ۳۷ می‌باشد که در سطح ۰/۰۰۰ معنادار است و بی‌ارتباطی دو متغیر را رد می‌کند اما مقدار ۰/۱ برای ضریب توافق نشان می‌دهد این ارتباط ناچیز است. جدول شماره (۷) هم در بهترین حالت، تنها کمتر از یک‌پنجم فراوانی مفاهیم موجود بایدها و نبایدها به این شعارها اشاره داشته است. اما مهم این است که این ارتباط چه نوع ارتباطی بوده است.

اگر به پیش از کدگذاری مجدد بازگردیم و از فراوانی شعارها، نمودار شماره (۱۱) را رسم کنیم، تحلیل بهتری خواهیم داشت. منحنی مربوط به آزادی در نمودار شماره (۱۰) نشان می‌دهد اشاره به آزادی در این گفتار بسیار ناچیز بوده است و همین مقدار ناچیز هم سیری همواره نزولی را طی کرده است؛ دوم آنکه بقیه ستون‌ها یا طبقات متغیر شعارهای سه‌گانه روند کلی خاصی در تغییرات خود نداشته‌اند. سوم آنکه درصد فراوانی هر سه شعار و حتی مفاهیم ترکیبی این شعارها، از دوره رهبری انقلاب در قم تا دوره رهبری رسمی نظام جمهوری اسلامی در تهران نزول کرده است و چهارم آنکه بیشترین تأکید همواره بر استقلال بوده است (منحنی استقلال در هر پنج دوره، بالاتر است).

نمودار شماره (۱۱). نمودار درصد فراوانی شعارهای سه‌گانه در دوره‌های گفتار

پاسخ به پرسش ششم در تحلیل نهایی این است که اشاره به شعارهای سه‌گانه در دوره‌های مختلف گفتار تغییر کرده است، با این توضیح که در مجموع، فراوانی این اشاره‌ها قابل توجه نبوده است.

۷-۲-۷. آیا مقوله محتوایی گفتار در دوره‌های زمانی مختلف، تغییر کرده است؟
تغییرات مقوله محتوایی در دوره‌های زمانی مطابق جدول شماره (۸) بسیار مشخص است. اما مهم‌تر از مشخص بودن، بسیار هم مهم است، چون این متغیر مهم‌ترین مشخصه معنای درونی گفتار است.

جدول شماره (۸). درصد فراوانی مقوله‌های محتوایی (پس از کدگذاری مجدد) در دوره‌های گفتار

دوره - مقوله محتوایی	شعارهای انقلاب مدرن	خودسازی و سازندگی	اسلام‌گرایی	ستم‌ستیزی
پیش از تبعید	٪۲۹	٪۳	٪۶۱	٪۷
تبعید	٪۲۲	٪۱۹	٪۳۸	٪۲۱
نوفل‌لوشاتو	٪۲۹	٪۱۴	٪۲۰	٪۳۷
قم	٪۲۰	٪۳۳	٪۳۶	٪۱۲
تهران	٪۱۶	٪۳۴	٪۳۴	٪۱۷
میانگین کلی	٪۱۹	٪۲۱	٪۳۴	٪۱۷

همایندی این دو متغیر براساس پارامتر کا اسکوتر با مقدار ۲۹۹ در سطح معناداری ۰/۰۰۰ قرار دارد و در همین سطح معناداری، مقدار ضریب توافق ۰/۲۶ است؛ یعنی رابطه متوسط این دو متغیر از نظر آماری معنادار است. دوره نخست گفتار انقلابی با کاربست اصلی مضامین اسلام‌گرایانه و اهرم فرعی مضامین موجود در انقلاب‌های مدرن آغاز می‌شود. در کنار تأکید وافر بر این دو مقوله عمده، ستم‌ستیزی مورد توجه است و خودسازی و سازندگی در حاشیه قرار دارد. تغییر این دوره به دوره دوم با تعدیل فراوانی مقولات به‌کاررفته، آشکار می‌شود. دوره تبعید، دوره‌ای است که سه مقوله در تعادل نسبی قرار دارند و اسلام‌گرایی دو برابر هریک از آنها در محتوای گفتار وجود دارد.

اسلام‌گرایی، به‌عنوان ایدئولوژی انقلاب اسلامی تنها در دوره نوفل‌لوشاتو یا جهانی‌شدن پیام انقلاب است که ناگهان افت قابل توجهی می‌یابد و غلیظ‌ترین مقوله محتوایی نیست. مقوله شعارهای انقلاب مدرن، در کل تاریخ گفتار روندی نزولی را طی می‌کند جز در نوفل‌لوشاتو که وارون اسلام‌گرایی است، یعنی ناگهان افزایش

می‌یابد. به این معنا که به‌نوعی همخوان شدن با خواست جهانی یک انقلاب مدرن را در این دوره از گفتار می‌توان دید. افزون‌بر این، در این دوره بقیه مقوله‌ها هم همین مطلب را نشان می‌دهند. ستم‌ستیزی به‌عنوان خواست بنیادین در هر انقلاب در اوج است و اصلاح و سازندگی کمترین توجه را جلب کرده است. دوره قم که دوره پیروزی انقلاب و رهبری غیررسمی در قم است، با افزایش تقریباً دو برابری اسلام‌گرایی، بازگشت شور آغازین برای نگهداری انقلاب در ایدئولوژی نخستین است. تثبیت انقلاب، خودسازی و سازندگی می‌طلبد؛ لذا حضور این مقوله هم جدی می‌شود و پیروزی بر حکومت پیشین، نزول ناگهانی محتوای ستم‌ستیزی را ایجاد می‌کند. تغییر این دوره به دوره نهایی را با افزایش تأکید بر خودسازی و سازندگی تا سطح اسلام‌گرایی می‌توان درک کرد. در این دوره، مفاهیم انقلاب‌های مدرن کمترین کاربرد را می‌یابند و ستم‌ستیزی با توجه به تأکید بر مبارزه با ابرقدرت‌ها فزونی می‌یابد. بنا بر آزمون آماری و تفسیر گفته‌شده براساس درصدهای جدول، پاسخ به پرسش هفتم مثبت است. مقوله محتوایی گفتار در هر دوره تغییر کرده است و به بیانی روشن‌تر: در هر دوره، ترکیب ویژه‌ای از مقوله‌های محتوایی وجود داشته است.

۸. جمع‌بندی

۸-۱. پاسخ به پرسش اصلی

با توجه به هفت پرسشی که در بخش تحلیل داده‌ها پاسخ داده شد، می‌توان به پرسش اصلی این پژوهش پاسخ داد. اجمالاً با توجه به اینکه هر هفت متغیر بسته به تغییر دوره زمانی تغییر کرده‌اند، می‌توان ناپیوستگی و گونه‌گون بودن گفتار در دوره‌های مختلف را تأیید کرد. اما برای توضیح بیشتر می‌توان جمع‌بندی بحث را در جدول شماره (۹) انجام داد.

جدول شماره (۹). مقایسه دوره‌های گفتار با یکدیگر از نظر تغییر متغیرها

تهران	قم	نوفل لوشاتو	تبعید	پیش از تبعید	مقایسه دوره‌ها
پشتوانه ساختار مخاطب پیام شعارها محتوا	هدف ساختار مخاطب پیام شعارها محتوا	ساختار مخاطب پیام محتوا	پشتوانه ساختار مخاطب پیام		پیش از تبعید
ساختار مخاطب پیام شعارها محتوا	پشتوانه هدف ساختار مخاطب پیام شعارها محتوا	پشتوانه ساختار مخاطب پیام محتوا		همه متغیرها	تبعید
پشتوانه ساختار مخاطب پیام شعارها محتوا	هدف ساختار مخاطب پیام شعارها محتوا		همه متغیرها	همه متغیرها	نوفل لوشاتو
پشتوانه ساختار مخاطب پیام محتوا		همه متغیرها	همه متغیرها	همه متغیرها	قم
	همه متغیرها	همه متغیرها	همه متغیرها	همه متغیرها	تهران
تفاوت متغیرها از نظر درصد فراوانی مقوله‌ها					

جدول شماره (۹) نشان می‌دهد حداقل در چهار مورد، حتی ترتیب فزونی درصد مقولات در ترکیب مقولات متغیرها، در دوره‌های مختلف با هم متفاوت است. یعنی بنا بر آنچه در بررسی هفت پرسش فرعی در مورد تغییر هفت متغیر پشتوانه، هدف، مقوله ساختاری، مخاطب مستقیم، مخاطب پیام، اشاره به شعارهای سه‌گانه و مقوله محتوایی در پنج دوره گفتار انقلابی امام خمینی گفته شد و با توجه به جمع‌بندی نهایی و مقایسه انجام شده در این بخش، پاسخ به پرسش اصلی تحقیق مثبت است؛ یعنی در گفتار انقلابی امام خمینی پنج دوره و در نتیجه چهار گسست گفتاری نشان داده شده است.

۲-۸. مقایسه با تحقیقات پیشین

با پذیرش چنین نتیجه‌ای، باید به دنبال عواملی بود که این دوره‌ها را به هم پیوند زده‌اند و مفهومی پیوسته از گفتار انقلابی امام خمینی ساخته‌اند. در واقع، این گفتار در دوره‌های مختلف ابعاد متفاوتی داشته است؛ به گونه‌ای که ترکیب کلی هر دوره با دوره دیگر ناهمخوان بوده است. در عین حال، این نتیجه با بررسی‌های تبارشناختی گفته شده پیشینه تحقیق نتایج قابل مقایسه‌ای دارد. همان‌گونه که مالوی (۲۰۰۶) واقع‌گرایی سیاسی را همچون افسانه‌ای می‌داند که تکرار می‌شود، حال آنکه رنگ‌به‌رنگ شده است و در مراحل مختلف، همین مفهوم، معانی مختلفی داشته است، گفتار بررسی شده در مقاله حاضر نیز تحت نام یک گفتار و باید و نبایدهای یک نفر، به دوره‌هایی دگرگون از همان گفتار رسیده است.

همچون تحقیق *لطفعلیان* (۲۰۰۱) که مرزهای گفتاری آفرینش درگیری را در انبوه کلمات گفت‌وگویی یافته است، تحقیق حاضر نیز مرزهایی تاریخی و اجتماعی را در تغییر گفتار مورد بحث، یادآور شده است. چنان‌که تحقیق کیم (۲۰۰۳) گسست‌یابی شیمی‌کیماگرانه تا شیمی موازنه و حتی نانو را تشریح می‌کند. گسست‌یابی مدیریت در موقعیت‌های ویژه در کار فورتنایر (۲۰۰۶)، آموزش چندفرهنگی کزومی (۱۹۹۷) و توسعه بررسی فوکو در میکروفیزیک قدرت بر بدن که رید و ساکو (۲۰۱۰) انجام داده‌اند و مانند اینها، همه بر مدار یافتن مرزهای گسست و نشان دادن دوره‌های گسسته در موضوع مورد بحث خود می‌شوند. تفاوت تحقیق حاضر با تمامی آن تحقیق‌ها این است که در اینجا، گفتار آغازین تبارشناسی شده است نه دگرگونی‌ها و گذار تاریخی پس از تشکیل یک گفتار.*

منابع

- دهقانی آرانی، محمد (۱۳۷۸)، *امام خمینی و قرائتی نوین از دین، تهران: مؤسسه نشر تحقیقات ذکر*.
- خمینی، سید روح الله (۱۳۸۸)، *نرم افزار صحیفه امام، نسخه سوم، تهران: مؤسسه نشر و تنظیم آثار امام خمینی*.
- کدی، نیکی آر (۱۳۸۳)، *نتایج انقلاب ایران، ترجمه مهدی حقیقت خواه، تهران: نشر ققنوس*.
- کهون، لارنس (۱۳۸۱)، *متن هایی برگزیده از مدرنیسم تا پست مدرنیسم، ویراستار فارسی عبدالکریم رسیدیان، تهران: نشر نی*.
- گالبرایت، جان کنت (۱۳۸۱)، *آنا تومی قدرت، ترجمه محبوبه مهاجر، تهران: انتشارات سروش*.
- سلدن، رامان؛ ویدوسون، پیتر (۱۳۷۷)، *راهنمای نظریه ادبی معاصر، ویرایش سوم: با تجدید نظر و اضافات، ترجمه عباس مخبر، تهران: طرح نو*.
- عبدی، عباس (۱۳۸۹)، *تحلیل محتوای مطالب امام خمینی (س) در پیام ها، سخنرانی ها، مصاحبه ها، ۱۳۴۱-۱۳۶۱، تهران: چاپ و نشر عروج*.
- عضدانلو، حمید (۱۳۸۵)، «فوکو، اندیشه ورز نااندیشیده ها»، *اطلاعات سیاسی اقتصادی*، شماره ۲۲۳ و ۲۲۴، صص ۶۵-۵۲.
- فوران، جان (۱۳۸۲)، *نظریه پردازی انقلاب ها، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی*.
- فوکو، میشل (۱۳۷۷)، *ایرانی ها چه رؤیاهایی در سر دارند؟، ترجمه حسین معصومی همدانی، تهران: انتشارات هرمس*.
- فوکو، میشل (۱۳۸۸)، *دیرینه شناسی دانش، ترجمه عبدالقادر سواری، گام نو: تهران*.
- کسرائی، محمدسالار (۱۳۸۸)، «نظریه گفتمان لاکلا و موفه، ابزاری کارآمد در فهم و تبیین پدیده های سیاسی»، *فصلنامه سیاست*، دوره ۳۹، شماره ۳، صص ۳۹-۵۵.

Foucault, Michel (1976), *Historical Discourse and Revolutionary Discourse*, pdf version @ <http://www.naturalthinker.net/trl/texts/Foucault,Michel>

Fournier, Valérie (2006), *Breaking from the Weight of the Eternal Present: Teaching Organizational Difference*, Sage Publications: London; also, *Management Learning*, 37, pp.295-311.

Halmi, Nicholas (2007), *The Genealogy of the Romantic Symbol*, New York: Oxford University Press.

KAZMI, Y.(1997), *Foucault's Genealogy and Teaching Multiculturalism as a Subversive Activity*, *Studies in Philosophy and Education* 16: 331-345.

Kim, Mi Gyung (2003), *Affinity, That Elusive Dream, A Genealogy of the Chemical Revolution*, Cambridge: Massachusetts: The MIT Press.

Lotfalian, Mazyar (2001) "Knowledge Systems and Islamic Discourses: A Genealogy of Keywords on the Development of Science and Technology in Transcultural Context", *Cultural Dynamics*, 13(2): 231-243

Reed, Lori and Saukko, Paula (2010), *Governing the Female Body: Gender, Health, and Networks of Power*, New York: Sunny Press.

Wodak, Ruth & Meyer, Michael (2001), *Methods of Critical Discourse Analysis (Introducing Qualitative Methods series)*, Sage: London.

پروہ شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پښتونستان د علومو او انساني مطالعاتو فریښکي
پرتال جامع علوم انساني